

України, стає жорсткішою, більш орієнтованою на протидію нелегальній міграції. У зв'язку з цим слід привернути увагу до позиції Парламентської Асамблеї Ради Європи (ПАРЄ), яка у своїй Резолюції від 9 квітня 2010 р. зазначає, що “трудоючі-мігранти беруть участь у забезпеченні економічного зростання і процвітання, а також створенні національного багатства в країнах призначення, а також сприяють скороченню рівня бідності в країнах походження”. Вважаємо, що усім європейським країнам необхідно прислухатись до пропозицій ПАРЄ, висловлених у цій Резолюції:

- залишити відкритими канали законної міграції з метою задоволення потреб у робітниках-мігрантах, тим самим сприяти запобіганню нелегальній міграції та торгівлі людьми;
- уникати впровадження кримінальної відповідальності нелегальних мігрантів та масових обмежень як рішення для боротьби з незаконною міграцією;
- забезпечити належний захист мігрантів через відповідні правові та адміністративні засоби боротьби з расизмом і ксенофобією, враховуючи, зокрема, їхню вразливість до стигматизації.

Список використаної літератури:

1. Игнатенко Г., Остапенко Д. Международное право. – М., 1978.
2. Гомьен Д., Харрис Д., Зваак Л. Европейская конвенция о правах человека и Европейская социальная хартия: право и практика. – М., 1998.
3. Texts adopted by the Assembly. – 44-th ordinary session 10-14.05.1993. – Strasbourg, 1993.
4. Біженці та міграція. – 1999. – №3–4.
5. Эмигрант. – 2001. – №17(93).
6. Gazette. – 2000. – №1.
7. Gazette. – 2000. – №4.
8. Recommendation of the CE on 25.01.1984 and Explanatory Memorandum. – Strasbourg, 1984.

Надійшла до редакції 23.04.2012

ЯНКОВСЬКА Г.В.,

кандидат філологічних наук

(Національна академія внутрішніх справ)

УДК 342.7

МОВНІ ПРАВА ЛЮДИНИ КРИЗЬ ПРИЗМУ ПРАВА НА СВОБОДУ ВИРАЖЕННЯ ДУМКИ (на матеріалі конституцій пострадянських країн)

Порушено питання мовних прав людини: право говорити, право мовчати, право дотримуватися своїх думок чи змінювати їх, право на свободу висловлення своїх думок, право вибору мови.

Ключові слова: мовні права, мовне законодавство, свобода вираження думки.

Затронуті вопросы языковых прав человека: право говорить, право молчать, право придерживатися своих мнений или изменять их, право на свободу выражения своих мнений, право выбора языка.

Ключевые слова: языковые права, языковое законодательство, свобода выражения мнения.

The article raised the issue of linguistic human rights: the right to speak, the right to remain silent, the right to hold opinions or change them, the right to freedom of expression of their thoughts, choosing the right language.

Keywords: language rights, language legislation, freedom of expression.

Нині мовні питання в Україні є дуже актуальними. Їх обговорюють під час теледебатів, вони стають предметом дискусії на шпальтах різноманітних газет і особливо переконливо їх вирішують політики перед черговими виборами. Утім, на жаль, незалежна Україна за 20 років свого існування ще не змогла перейти від слова до діла, від постійних декламувань до конкретних законодавчих втілень. Безумовно, причиною цього є насамперед нестабільна політична ситуація в Україні, за якої зміна влади призводить до зміни пріоритетних напрямків, у тому

числі й у мовній політиці. Але варто наголосити на тому, що до сьогодні в українському праві залишаються недостатньо вивченими та дослідженими такі поняття, як «мовні права», «мовні обов'язки» і людини, і громадянина, і нації (народу). Хоча це й не означає, що, наприклад, про мовні права не згадують сучасні дослідники, чи їх не фіксує українське законодавство. Так, наприклад, Л.А. Нудненко, М.В. Соломіна, Л.Л. Єфімова, О.Ю. Прохоров, Т.Н. Нуркаєва, Г.А. Афіцький аналізували конституційне право на свободу думки і слова на основі російського законодавства; А.О. Червяцова зацентрувала свою увагу на огляді основних концепцій свободи вираження поглядів у США, на прикладі ЗМІ досліджувала З. Гусейнова-Чекурда право на свободу слова, К.О. Настечко це ж право досліджувала у контексті євроінтеграції України тощо. Утім ґрунтовних, цілісних досліджень мовних прав людини наразі немає. Саме тому метою цієї статті є виокремити основні мовні права людини на основі аналізу права на свободу вираження думки, при цьому за об'єкт дослідження взяти законодавство пострадянських країн.

Як відомо, основним міжнародним документом, що регулює мовні права, є Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (надалі – Конвенція). Зокрема, нас цікавитиме ч. 1 ст. 10 «Свобода вираження поглядів», у якій зазначено: «Кожен має право на свободу вираження поглядів. Це право включає свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати і передавати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади і незалежно від кордонів. Ця стаття не перешкоджає державам вимагати ліцензування діяльності радіомовних, телевізійних або кінематографічних підприємств». Тобто йдеться про право на свободу вираження поглядів, яке включає: 1) право на свободу дотримуватися своїх поглядів, 2) право на свободу одержувати інформацію, 3) право на свободу передавати інформацію та ідеї.

Така правова норма наявна в більшості конституцій демократичних держав. Як показує аналіз основних законів пострадянських держав, які в основному були прийняті у період з 1992 р. по 1995 р., такі правові норми розміщені в розділі (главі) 2, назва якого «Основні права, свободи і обов'язки людини і громадянина»:

- кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань (ст. 34 Конституції України);
- кожен має право на вільне вираження своєї думки (ст. 27 Конституції Республіки Вірменія);
- кожній людині гарантується свобода слова, думки, совісті, віросповідання та переконань (ст. 29 Конституції Грузії);
- кожен має право на свободу слова, що включає в себе право вільного одержання, володіння і розповсюдження інформації, вираження своїх поглядів (ст. 100 Конституції Латвійської Республіки);
- кожному громадянину гарантується свобода думки, поглядів, а також свобода публічного вираження за допомогою слова, зображення чи іншими можливими способами (ст. 32 Конституції Республіки Молдова);
- кожному гарантується свобода думки і слова (ст. 29 Конституції Російської Федерації);
- кожному гарантується свобода слова, друку, право на користування засобами інформації (ст. 30 Конституції Республіки Таджикистан);
- громадяни мають право на свободу переконань і їх вільне висловлювання, а також на отримання інформації, якщо вона не є державною чи іншою, що охороняється законом (ст. 28 Конституції Туркменістану);
- кожен має право на свободу думки, слова і переконань (ст. 29 Конституції Республіки Узбекистан);
- свобода слова і творчості гарантується (ст. 20 Конституції Республіки Казахстан);
- кожен має право на свободу думки і слова (ст. 47 Конституції Азербайджану);
- кожен має право зберігати вірність своїм думкам і переконанням (ст. 41 Конституції Естонської Республіки);
- кожен має право вільно поширювати ідеї, думки, переконання та іншу інформацію усно, друковано, образотворчим або іншим способом (ст. 45 Конституції Естонської Республіки);
- кожен має право на свободу думки і поглядів (ст. 31 Конституції Киргизької Респуб-

ліки);

– кожен має право на свободу вираження поглядів, свободу слова і друку (ст. 31 Конституції Киргизької Республіки);

– кожному гарантується свобода думок, переконань і їх вільне вираження (ст. 33 Конституції Республіки Білорусь);

– людина має право на свої переконання та вільне їх вираження (ст. 25 Конституції Литовської Республіки);

– кожен має право на свободу слова, включаючи і свободу пошуку, отримання і поширення відомостей та ідей (ст. 27 Конституції Республіки Вірменія).

Якщо ж спробувати узагальнити ці правові норми, то матимемо, по-перше, право на свободу думки/слова/переконання/поглядів та, по-друге, право на вільне вираження своїх поглядів/переконань/думок/слів. Відтак, наш аналіз зведеться до чотирьох періодично повторюваних понять: слово, думка, погляд, переконання. Спробуємо з'ясувати смислові зв'язки між ними. З цією метою зазирнемо до таких джерел: 1) одинадцятитомного словника української мови [1], 2) великого тлумачного словника сучасної української мови [3], 3) практичного словника синонімів української мови С. Караванського [4], 4) словника синонімів українського лінгвістичного порталу [6]. Отже:

1) *погляд* – думка, судження про що-небудь [1]; спрямованість, скерованість зору на ко-го-, що-небудь; думка, судження про що-небудь, у мн. система переконань, уявлень, світогляд, світосприймання [3, с. 818]. Синоніми: позирк, позір, зір, точка зору, розуміння, уявлення про щось; у мн. – переконання, світогляд [4, с. 305]; думка, дума, мисль, гадка, міркування, ідея, помисел, думонька, оцінка, судження, враження, розуміння поняття, переконання, твердження, голос [6];

2) *думка* – те, що з'явилося в результаті міркування, продукт мислення; відображення об'єктивної дійсності в поняттях, судженнях, висновках; процес мислення; система переконань, поглядів, уявлень [1]; те, що з'явилося внаслідок міркування, продукт мислення; відображення об'єктивної дійсності в поняттях, судженнях, висновках, процес мислення [3, с. 251]. Синоніми: думка, продукт мислення, дума, мисль, гадка, міркування, ідея, помисел, оцінка, судження, вираження, погляд, розуміння, поняття, переконання [6]; дума, гадка, судження, погляд, точка зору, припущення, передбачення [4, с. 89];

3) *слово* – мовна одиниця, що являє собою звукове вираження поняття про предмет або явище об'єктивного світу [1]; мовна одиниця, що являє собою звукове вираження поняття про предмет або явище об'єктивного світу; мова, мовлення; висловлювання фраза [3, с. 1149]. Синоніми: термін, вислів, вираз, висловлювання, думка, рішення, мова [3, с. 393];

4) *переконання* – дія за знач. переконати, переконувати; тверда впевненість, певність у чому-небудь; віра у щось; тверда, міцно усталена думка про що-небудь, погляд на щось [1]; тверда, міцно усталена думка про що-небудь, погляд на щось; у мн. – система, сукупність поглядів, світогляд [3, с. 729]. Синоніми: переконання, принцип, пересвідчення, ідея [6]; пересвідчення, погляд, думка, гадка, точка зору, у мн. – світогляд, переконування [3, с. 280].

Найближчі за своєю семантикою поняття «думка» та «погляд», вони синонімічні. Поняття «слово» в основному збігається з вищезазначеними поняттями, хоча й акцентується в ньому швидше на звуковій матеріалізації думки, її вираженні. А от поняття «переконання» наголошує не стільки на сукупності думок чи то поглядів, як на їх усталеності, узвичаєності. Узагальнюючи, вважаємо, що доцільно залишити поняття «думка» як найширше та найповніше. Разом з тим варто наголосити, що конструкції «право на думку», «право на свободу думки» небажані для використання. Думка – це абстрактне поняття, яке може мати своє матеріальне втілення, а може й не мати (напр., невисловлена думка). Тобто чи може думка піддаватися правовому регулюванню? Чи можна дозволити комусь про щось думати, а про щось – ні? Як зазначає О.Ю. Прохоров, «немає ніякої необхідності закріплювати те, що не піддається правовому впливу, що фактично порушити не є можливим... Думка, яка не виражена назовні, не піддається контролю» [5]. Саме тому вважаємо за доцільне говорити про право на свободу вираження думки (напр. усно, за допомогою друкованих засобів, засобами образотворчого мистецтва та ін.). І в цьому контексті потрібно врахувати таке: висловлювати/не висловлювати думку; якщо висловлювати, то чи є межі таких висловлювань, і якою мовою висловлювати свої думки.

По-перше, кожна людина має право висловлювати свої думки, тобто має право говорити, або право не висловлювати свої думки, відтак має право мовчати. При цьому ніхто не має права примушувати особу говорити чи змінювати свої думки чи, відповідно, дотримуватися їх або мовчати. Зокрема, у деяких конституціях про це сказано так:

- забороняється примус людини до відмови від своєї думки або до її зміни (ст. 27 Конституції Республіки Вірменія);
- ніхто не може бути примушений до вираження своїх думок і переконань чи відмови від них (ст. 29 Конституції Російської Федерації);
- нікого не можна примусити оприлюднити свої думки і переконання або відмовитися від своїх думок і переконань (ст. 47 Конституції Азербайджану);
- кожен має право зберігати вірність своїм думкам і переконанням. Нікого не можна примушувати змінити їх (ст. 41 Конституції Естонської Республіки);
- ніхто не може бути примушений до вираження своєї думки або відмови від неї (ст. 31 Конституції Киргизької Республіки);
- ніхто не може бути примушений до вираження своїх переконань чи відмови від них (ст. 33 Конституції Республіки Білорусь).

Отже, можна сміливо говорити про такі мовні права людини, як право говорити та право мовчати. Іноді ці права ще називають по-іншому, як активне та пасивне право на свободу слова [2]. Разом з тим йдеться і про право дотримуватися своїх думок або змінювати їх.

По-друге, право говорити, як і право мовчати, не є абсолютним, адже у нормативно-правових актах воно зазвичай має ряд обмежень у застосуванні. Так, згідно з ч. 2 ст. 10 Конвенції такі обмеження можуть бути застосовані в інтересах: національної безпеки, територіальної цілісності або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі, для захисту репутації чи прав інших осіб, для запобігання розголошенню конфіденційної інформації або для підтримання авторитету і безсторонності суду. Безумовно, кожна пострадянська країна по-своєму втілює цю норму до основного закону держави. Наприклад, свобода думок і їх вираження може бути обмежена законом за мотивами державної або іншої таємниці (ст. 29 Конституції Республіки Узбекистан); не допускаються пропаганда або агітація насильницької зміни конституційного ладу, порушення цілісності Республіки, підриву безпеки держави, війни, соціальної, расової, національної, релігійної, станової і родової переваги, а також культу жорстокості та насильства (ст. 20 Конституції Республіки Казахстан); забороняється пропаганда національної, етнічної, расової, релігійної ненависті, гендерної та іншої соціальної переваги, що закликає до дискримінації, ворожнечі або насильства (ст. 31 Конституції Киргизької Республіки) тощо. Однак сутність цього права у будь-якому випадку зводиться до обмеження змісту висловлювання своєї думки, тобто можна говорити про таке мовне право людини як право на свободу висловлення своїх думок, яке обмежується залежно від їх змістового наповнення.

По-третє, виражати свої думки можна певною мовою. Від кого залежить вибір тієї чи іншої мови? Насамперед від самої людини. Тобто право вибору мови (для спілкування, виховання, навчання творчості тощо) є наступним мовним правом людини. Воно передбачене у деяких конституціях пострадянських країн: кожен має право на використання рідної мови, на вільний вибір мови спілкування, виховання, навчання, творчості (ст. 26 Конституції Російської Федерації, ст. 19 Конституції Республіки Казахстан, ст. 45 Конституції Азербайджану); держава забезпечує відповідно до закону право особи на вибір мови виховання та навчання (ст. 35 Конституції Республіки Молдова).

Отже, поняття «свобода думки» є недоречним для використання в законодавстві, у тому числі й українському, його бажано замінити на формулювання «свобода вираження думки», яке охоплює такі мовні права людини: право говорити, право мовчати, право дотримуватися своїх думок чи змінювати їх, право на свободу висловлення своїх думок, право вибору мови. Подальші дослідження вбачаємо у дослідженні мовних прав громадянина.

Список використаної літератури:

1. Академічний тлумачний словник: В 11 томах [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sum.in.ua/>.
2. Афицкий Г.А. Свобода слова и мысли как основа существования гражданского общества и дея-

тельности адвоката в Российской Федерации // *Философия права*. – 2008. – № 2. – С. 74-77.

3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.; Ірпінь, 2002.

4. Караванський С. Практичний словник синонімів української мови. – Львів, 2008.

5. Прохоров А.Ю. Правовые основы ограниченной свободы слова в России // *Философия права*. – 2008. – № 2. – С. 111-115.

6. Словник синонімів українського лінгвістичного порталу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lcorp.ulif.org.ua/dictua/>.

Надійшла до редакції 06.03.2012

ГАСЫМОВА З.М., дисертант
(Институт по правам человека
при Академии наук Азербайджана)

УДК 342.7

ОСОБЕННОСТИ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА ОБЪЕДИНЕННЫХ АРАБСКИХ ЭМИРАТОВ В КОНТЕКСТЕ ПРАВ ЖЕНЩИН

Досліджено особливості законодавства ОАЕ у контексті прав жінок, зокрема у сфері шлюбно-сімейних відносин та зайнятості.

Ключові слова: права жінок, гендерна дискримінація, полігамія, шлюбний контракт.

Исследуются особенности законодательства ОАЭ в контексте прав женщин, в частности в сфере брачно-семейных отношений и занятости.

Ключевые слова: права женщин, гендерная дискриминация, полигамия, брачный контракт.

The features of UAE laws in the context of women's rights, particularly in marriage and family relations and employment.

Key words: women's rights, gender discrimination, polygamy, marriage contract.

Сегодня в Объединенных Арабских Эмиратах (ОАЭ), как и в большинстве стран Персидского залива, государство осуществляет поддержку и продвижение женщин во всех областях; избирательное право, доступность образования, трудоустройство женщин – одна из главных задач современной политики государства. Но существуют проблемы, которые влияют на общий процесс развития данного движения, и это прежде всего некоторые действующие в стране законы, которые по своему характеру дискриминируют права женщин и во многом противоречат призывам о достижении равенства между полами.

В 1996 г. на VIII совещании министров юстиции стран ССАГЗ в Маскате было утверждено единое правовое руководство по Закону о личном статусе для стран Персидского залива. Решение о создании такого руководства было связано с желанием скоординировать политику стран ССАГЗ в области законодательства, в частности, создать правовые рамки для официальной позиции этих стран в вопросах о личном статусе в арабских государствах стран Персидского залива. Документ Маската, или Унифицированный Закон о личном статусе для стран ССАГЗ 2001 г., считается одним из проектов для кодификации законов исламского Шариата. Он содержит 282 статьи [1, с. 30]. Среди стран Персидского залива Кувейт стал первой страной, которая в 1984 г. приняла всеобъемлющий Закон о личном статусе. Над его проектом работала группа юристов и судей в течение семи лет. Закон состоял из 347 статей. Следом за Кувейтом в 1997 г. такой закон был принят в Омане. В 2002 г. президент Женской Федерации ОАЭ Шейха Фатима Бинт Мубарек выступила с предложением о принятии Закона о личном статусе, и в 2005 г. этот закон, положения, которого взяты и толкуются в соответствии с Исламской юриспруденцией и ее принципами, был принят в ОАЭ [3, с. 45]. В 2006 г. Закон о личном статусе был принят в Катаре. Как и в других странах Персидского залива, принятие этого закона в ОАЭ привело к систематизации положений, относящихся к вопросам брака, развода, опеки, завещания и т.д. Так, законом установлен возраст для вступления в брак. Теперь правом на заключение брака обладают женщины и мужчины, достигшие восемнадцатилетнего возраста. Для заключения брака ме-

